

Ikääntyneiden kotona asumisen turvallisuusnäkökulmia

Anne Hietanen

Kotona asuu 93 prosenttia kaikista 75 vuotta täyttäneistä, ja heistä vain noin 11 prosenttia kuuluu säännöllisen kotihoidon piiriin (THL 2018; Lintunen 2019). Kotona asuvien suhteellinen osuus on pysynyt melko samanlaisena, mutta seuraavien vuosikymmenien aikana kotona asuvien sekä yksin asuvien absoluuttinen määrä tulee kasvamaan huomattavasti (Sisäasiainministeriö 2012). Kodin merkitystä on korostettu erityisesti ikääntyneiden ihmisten identiteetin jatkuvuudelle, sosiaalisille suhteille, hyvinvoinnille ja turvallisuuden tunteelle. Viime aikoina kotona asumista tukevaa politiikkaa on myös kritisoitu kodin liiallisesta romantisoimisesta, koska vanhasta kodista voi tulla terveysongelmien, läheisten menetysten ja ympäristön muutosten myötä yksinäinen ja turvaton paikka. (Jolanki & Kröger 2015.)

Tapaturmia tapahtuu ikääntyneille yleisimmin juuri omassa kodissa. Kotona asuvien määrän lisääntyessä voidaan olettaa myös kotitapaturmien määrän kasvavan olennaisesti (Sisäasiainministeriö 2012). Vaapion ja muiden (2015) tutkimuksessa löydettiin 92 prosentissa ikääntyneiden kodeista kaatumisen vaaratekijöitä, samoin vajaassa kolmasosassa havaittiin yksi pihan tai lähiympäristön vaaratekijä. Viime vuosina on tehty paljon työtä laitosasumisen turvallisuuden parantamiseksi, esimerkiksi asentamalla automaattisia sammutuslaitteistoja. Kuitenkin suuri osa toimintakyvyltään rajoittuneista henkilöistä asuu nykyään laitosten sijaan omilla kodeilla. Turvallisuustyö onkin nyt kohdistettava kotona asuviin, jotta estetään

esimerkiksi palokuolemien kääntyminen uudelleen nousuun. (SPEK 2016.)

Tässä artikkelissa tarkastellaan ikääntyneiden koettua turvallisuutta muun muassa GERDA Botnia hankkeessa Pohjanmaalla toteutettujen kyselyiden ja haastatteluiden perusteella sekä ikääntyneiden kotona asumisen turvallisuusnäkökulmia Hemma Bäst-Kotona paras hankkeen kyselyiden, keskustelutilaisuuksien ja kotihoidon henkilöstön koulutusten pohjalta.

Koettu turvallisuuden tunne GERDA Botnia-hankkeessa

Ikääntyneiden kokemaa turvallisuuden tunnetta kartoitettiin osana GERDA Botnia-hanketta (Jungerstam 2012; Hietanen 2016a; Hietanen 2017). Haastattelujen kohderyhmään kuuluivat yli 85-, 90- ja ≥ 95 -vuotiaat. Kysely puolestaan lähetettiin 65-, 70-, 75- ja 80-vuotiaiden ikäryhmille. GERDA Botnia kyselyn perusteella 10 prosenttia 65–80-vuotiaista koki elämänsä melko tai erittäin turvattomaksi. Lähes sama osuus ikääntyneistä on kokenut turvattomuutta myös aikaisemmissa kyselytutkimuksissa (Savikko, Routasalo, Tilvis & Pitkälä 2006; Fagerström, Gustafson, Jakobsson, Johansson & Vartiainen 2011). Turvattomuutta kokevien ikääntyneiden määrä on vaihdellut eri tutkimuksissa johtuen osaksi muun muassa eri tutkimusmenetelmistä ja turvattomuuden erilaisesta luokittelusta. Mielenkiintoista oli, että

GERDA Botnia tutkimuksessa yli 85-vuotiaista haastatelluista vain alle prosentti ilmoitti kokevansa elämän turvattomaksi tällä hetkellä. Turvattomuuden kokemuksesta kertomiseen voi vaikuttaa kysytäänkö asiaa nimettömässä kyselyssä vai kasvotusten haastattelutilanteessa. Myös iso osa haastattelusta kieltäytyneistä ilmoitti, että ei jaksa osallistua tai terveydentila on huono. Huono terveys ja toimintakyky ovat olleet aikaisemmissa tutkimuksissa yhteydessä turvattomuuden tunteeseen (Savikko ym. 2006; Fagerström ym. 2011; Boström, Ernsth Bravell, Lundgren & Björklund 2013; Uusihannu 2015; Kehusmaa, Vainio & Alastalo 2016).

Turvattomuuden tunnetta ikääntyneillä ovat selittäneet vahvimmin tyytymättömyys tai vähäinen luottamus läheisiin ihmissuhteisiin, yksin asuminen, yksinäisyys, tyytymättömyys lasten ja ystävien tapaamistiheyteen, lasten tai ystävien puuttuminen sekä koettu ikäyrjintä (Savikko ym. 2006; Fagerström ym. 2011; De Donder, De Witte, Dury, Buffel & Verté 2013; Uusihannu 2015). Boströmin ja muiden (2013) tutkimuksessa turvallisuuden tunne oli yhteydessä suhteeseen kotipalvelun tai hoivakodin henkilökuntaan ja kontrollin tunteeseen suhteessa omaan hoitoonsa.

GERDA Botnia tutkimuksessa suurin osa yli 85-vuotiaista haastatelluista tunsu olonsa turvalliseksi omassa kodissaan. Yli 80 % haastatelluista oli harvoin tai ei koskaan peloissaan. Suurin osa pelkäsi eniten jotain fyysistä uhkaa (65 %); moni kertoi esimerkiksi pelkäävänsä sairauskohtausta, kaatumista tai tulipaloa. Viidesosa vastanneista pelkäsi eniten rikosta, esimerkiksi tulevansa ryöstetyksi hakiessaan rahaa pankista. Vajaa viidesosa kertoi pelkäävänsä jotain muuta. Väkivallan, ilkeiden tai ryöstön kohteeksi viimeisen 12 kuukauden aikana oli joutunut 2,5 prosenttia haastatelluista. Kyselytutkimukseen osallistuneista nuoremista ikääntyneistä noin prosentti ilmoitti kohdanneensa viimeisen vuoden aikana aggressiota tai väkivaltaa jonkun läheisen ihmisen taholta ja hieman alle prosentti jonkun ulkopuolisen ihmisen taholta.

Turvattomuuden tunteen on todettu joissakin tutkimuksissa lisääntyvän iän myötä (Uusihannu 2015), mutta esimerkiksi Savikon ja kumppaneiden (2006) tutkimuksessa ikä ei ollut itsenäinen turvattomuuden tunteen selittäjä. GERDA Botnia kyselytutkimuksessa ikäryhmien välillä esiintyi merkitseviä eroja turvallisuuden tunteessa. Turvattomuutta koki 65-, 70-, ja 75-vuotiaista noin 10 prosenttia ja 80-vuotiaista 14 prosenttia. Yli 85-vuotialla haastatelluilla pelon tunne ulkona liikkussa yleisty siirryttäessä vanhempiin ikäryhmiin (85v. 7 %, 90v. 14 % ja yli 95v. 20 %), samoin lisääntyi ulkona liikkumisen välttäminen pelon vuoksi. Niiden määrä puolestaan väheni, jotka eivät olleet koskaan peloissaan (85v. 37 %, 90 v. 21 % ja 95+ 26 %). De Donderin ja muiden (2012) tutkimuksessa neljännen iän ikääntyneet (yli 80-vuotiaat) kokivat enemmän turvattomuutta kuin kolmannen iän ikääntyneet (60–79-vuotiaat). Erilaiset yksittäiset tekijät ennustivat turvattomuutta kolmannessa iässä, mutta eivät neljännessä sekä myös päinvastoin. Kolmannessa iässä turvattomuutta ennustivat talouden alhaiset tulot, ikääntyminen, huonot asumisolot, heikompi terveys, yksinäisyys ja mielenterveyden ongelmat. Esimerkiksi yleinen fyysinen terveydentila ei enää neljännessä iässä ollut turvattomuuden selittäjä kuten nuoremilla ikääntyneillä. Sen sijaan turvattomuutta selitti neljännessä iässä ulkona liikkumisen vaikeutuminen.

Ikääntyneet naiset kokevat aikaisempien tutkimusten perusteella enemmän turvattomuutta kuin miehet (Savikko ym. 2006; De Donder ym. 2012; Uusihannu 2015). Vaikka yleisessä turvattomuuden kokemisessa ei omassa tutkimuksessamme ollut tilastollisesti merkitseviä eroja naisten ja miesten välillä, yli 85-vuotiaat naiset (16 %) pelkäsivät miehiä (5 %) merkitsevästi enemmän jotain tapahtuvan liikkumisaikansa kodin ulkopuolella. He pelkäsivät myös useammin omassa kodissa tapahtuvan jotakin (n 18 %, m 8 %) ja välttivät ulkona liikkumista pelon vuoksi (n 13 %, m 8 %).

GERDA Botnia kyselytutkimuksessa 65–80-vuotiaat palveluyksikössä asuvat kokivat itsensä turvattommaksi (23 %) kuin kotona asuvat (10 %). Samansuuntaisia tuloksia on saatu aikaisemmissa tutkimuksissa (Rautio 1999; Karjalainen & Kivelä 1999; Kivelä 2003; Savikko ym. 2006). Kuitenkin Boströmin ja muiden (2013) tutkimuksessa hoitokodin asukkaat tunsivat useammin olonsa turvalliseksi kuin kotipalvelun asiakkaat. Myös GERDA Botnia haastattelututkimuksessa yli 85-vuotiaat palveluyksiköissä asuvat kokivat useammin elämän erittäin turvalliseksi (47 %) verrattaessa kotona asuviin (35 %). Omakotitalossa (17 %) tai ryhmäkoteissa asuvat (25 %) pelkäsivät useammin jotain sattuvan kotona verrattuna kerros- tai rivitalossa (13 %) ja palveluyksikössä asuviin (13 %). Kyselytutkimuksessa turvattomuutta kokivat useammin myös vastaajat, jotka olivat tyytymättömiä nykyiseen asumiseensa (32 %) verrattuna asumiseensa tyytyväisiin (10 %).

Turvattomuus on aikaisempien tutkimusten perusteella yleisempää heikomman toimeentulon omaavilla (Savikko ym. 2006; Fagerström ym. 2011; Uusihannu 2015) sekä vähemmän koulutetuilla (Savikko ym. 2006, Helldán & Helakorpi 2014). Alueellisessa terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa tyytyväisyys asuinalueen turvallisuuteen kasvoi siirryttäessä matalasta korkeamman koulutuksen omaavien ryhmään (Murto ym. 2016). Crammin ja Nieboerin (2013) tutkimuksessa puolestaan turvallisuuden tunne naapurustossa, sosiaalinen yhteenkuuluvaisuus ja tunne kuulumisesta naapurustoon vähensivät riskiä vanhuuden hauraus-raihnaus-oireyhtymälle.

Asuin ympäristön turvallisuudella ja käyttäjäystävällisillä jalankulkureiteillä on ollut positiivinen yhteys liikkuvuuteen ja sosiaaliseen osallistumiseen (Levasseur ym. 2015). Yli 80-vuotiaiden tutkimuksessa asuin ympäristön liikkumisen esteillä oli vaikutusta siihen, että asuin aluetta saatettiin pitää turvattomana oman epävarmuuden vuoksi (Andersson 2012). Ulkona liikkumisen välttäminen pelon vuoksi

vähentää toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta tärkeää fyysistä aktiivisuutta. Tutkimuksissa on todettu, että lyhyidenkin matkojen päivittäinen käveleminen ylläpitää toimintakykyä. Sisällä oleskelu pelkäästään ei ylläpidä edes kohdalaista fyysistä aktiivisuutta (Rantanen 2015). GERDA Botnia haastattelututkimuksessa omakotiasujista 17 prosenttia pelkäsi jotain tapahtuvan liikkueensa ulkona, kerros- tai rivitalossa asuvista 10 prosenttia, palveluyksiköissä asuvista 4 prosenttia. Moni haastelluista kertoi, ettei liiku yksin ulkona tai välttää kokonaan ulkona liikkumista, koska toimintakyky on huono. Omakotitalossa asuvat kertoivat hieman useammin (14 %) välttävänsä ulkona liikkumista pelon vuoksi verrattuna kerros- tai rivitalossa asuviin (12 %). Asunto-osakeyhtiössä asuvilla ulkona liikkumisen turvallisuudesta huolehtii usein osaltaan huolto-yhtiö, jonka tehtävänä on mm. huolehtia aurauksesta ja kulkuväylien hiekoituksesta. Omakotitalossa asuvilla samanlaista palvelua ei ole automaattisesti saatavilla, joten olisikin tärkeää kiinnittää huomiota ikääntyneiden omakotiasujien ulkona liikkumisen mahdollisuuksien turvaamiseen. Omakotitaloissa asutaan myös entistä iäkkäämpänä, esimerkiksi vielä 81-vuotiaissa enemmistö asuu omakotitaloissa. Samoin väestön vanhetessa omakotitaloissa asuvien absoluuttinen määrä on kasvanut (Lintunen 2019).

”Vi kan bo kvar hemma tills vi dör, så länge tryggheten finns.”

Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeessa kartoitettiin ikääntyneiden, omaishoitajien ja vanhustyön ammattilaisten mielipiteitä kotona asumisen turvallisuudesta kohderyhmähaastatteluiden avulla (Fröjdö & Lehtimäki 2016). Ikääntyneiden ryhmässä todettiin, että kotona voidaan asua kuolemaan saakka, jos turvallisuuden tunne on olemassa. Ikääntyneet ja omaishoitajat tiedostivat hyvin kotona asumisen hyvät puolet, mutta myös mahdollisista riskeistä, kuten onnettomuuksista, tulipaloista

ja varkauksista, keskusteltiin. Omassa kodissa kaikki oli tuttua, tavarat omilla paikoillaan ja oman kodin toiminnot hyvin tiedossa. Kodin tuttuus on liitetty aikaisemmin tutkimuksessa myös laajemmin kodin ympäristöön (Wiles, Leibing, Guberman, Reeve & Allen 2012), jolloin turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat esimerkiksi tieto erilaisten palveluiden sijainnista ja niiden toiminnasta, paikallisliikenteen tuntemus, harrastuspaikat ja yhteisöt. Siihen liittyy myös yhteyden tunne tuttuun naapurustoon ja paikkakunnan ihmisiin.

Vanhustyön ammattilaisten keskusteluissa olosuhteet, terveys, asuinpaikka, palveluiden saatavuus, taloudellinen ja sosiaalinen tilanne vaikuttivat ikääntyneiden kotona asumiseen ja turvallisuuden tunteeseen. Osalle ikääntyneistä sopii paremmin yhdessä asuminen muiden kanssa, toiset taas haluavat säilyttää itsenäisyytensä, päivittäiset rutiininsa ja asua omassa kodissa mahdollisimman pitkään (Fröjdö & Lehtimäki 2016). Wilesin ja muiden (2011) tutkimuksessa omassa kodissa asuminen liitettiin juuri itsenäisyyteen ja autonomiaan, joka voitaisiin menettää siirryttäessä laitokseen. Suuri osa ikääntyneistä pitää omassa kodissa asumista parhaana asumismuotona myös siinä vaiheessa, kun tarvitaan apua ja hoitoa (Andersson 2012). Monet ovat kuitenkin myös valmiita muuttamaan, jos asumisvaihtoehdosta voidaan päättää itsenäisesti ja ilman huomion kiinnittämistä pelkästään hoivan tarpeisiin. Tärkeitä tekijöitä ovat turvallisuus ja yksinäisyyden vähentäminen (Sandstedt & Abramsson 2012; Andersson 2013).

Ikääntyneiden ihmisten mielestä vaihtoehtoja asumiselle olisi oltava enemmän, ja jos se lisää osaltaan turvallisuuden tunnetta ikääntyneenä (Wiles ym. 2012; Peltomäki & Paloosaari 2016). Aikaisemmissa kartoituksissa on kuitenkin todettu, että iäkkäiden henkilöiden omat toiveet ja valinnat eivät riittävästi ohjaa heidän asumistaan. Päätökset ikäihmisten sijoittamisesta tehdään kunnissa usein kuulematta iäkkäitä henkilöitä itseään (Andersson 2007, 2012). Ylen uutisten haastattelussa pro-

fessori Marja Jylhä kertoo ajatuksen *kotona asumisesta niin kauan kuin on mahdollista* olevan iäkkään kannalta paras, mutta usein unohdetaan lauseen sisällöstä *niin kauan kuin mahdollista* ja ollaan tilanteessa jolloin ihmisen *täytyy olla kotona*. Samoin omaisten vastuuta painotetaan yhä enemmän, mutta myös heidän mielipiteensä tulisi kuulla. (Honka 2017.)

Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeen keskustelutilaisuuksissa pohdittiin myös itsemääräämisoikeutta ja jokaisen kykyä tehdä hyviä omaa elämää koskevia päätöksiä. Kunnioitetaanko ihmisen itsemääräämistä nykypäivänä siinä määrin, että voidaan jossain tapauksissa puhua jopa ikääntyneen henkilön heitteillejätöstä? Samasta asiasta on keskusteltu lukuisissa sekä omaisten että hoitohenkilökunnan lähettämissä yleisönosastokirjoituksissa (Silvennoinen 2016; Röntynen 2016; Hakkarainen 2016) sekä asiantuntijoiden haastatteluissa (Mölsä 2018). Kirjoituksissa on kritisoitu erityisesti muistisairaiden kotona asumisen ideaalia – onko oma koti todella paras paikka asua jokaiselle, vaikka se olisi henkilön oma toive? Professori Marja Jylhä kertoo Ylen haastattelussa, että vaikka nuoremmat ikääntyneet ovat tutkitusti paremmassa kunnossa kuin aikaisemmin, yli 85-vuotiaiden kunto ei ole muuttunut viimeisten parikymmenen vuoden aikana eikä elämän viimeisten vuosien raihnaisuusvaihe ole poispyyhkiytynyt minnekään. Tulevaisuudessa ympärivuorokautisia hoitopaikkoja on vähemmän, mutta kuitenkin niiden tarvitsijoita on yhä enemmän. (Honka 2017.)

Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeessa (Fröjdö & Lehtimäki 2016) samoin kuin Kekin ja Mankkisen (2016) tutkimuksessa psykkinen turvattomuuden tunteen ja yksinäisyyden todettiin olevan ovat fyysisistä turvattomuutta suurempia ongelmia. Kuten Peterssonin ja Blomqvistinkin (2011) tutkimuksessa tärkeää turvallisuuden kokemukselle oli jonkun läheisen henkilön olemassaolo, johon voisi tarvittaessa tukeutua (Fröjdö & Lehtimäki 2016). Eri keskusteluryhmissä korostettiin myös naapureiden, tukihenkilöiden ja keskustelukave-

reiden merkitystä turvallisuuden tunteen kannalta. Kotihoidon henkilöstön säännöllisten käyntien todettiin tuovan turvallisuutta, mutta monet yksinäiset ikääntyneet voisivat tuntea olonsa turvallisemmaksi, jos joku tulisi kotiin käymään säännöllisesti, ilman mitään erityistä tehtävää tai velvoitetta. Henkilöstön vaihtuvuutta pidettiin huonona asiana, ja perushoidon toteuttamisen lisäksi toivottiin enemmän aikaa yhdessä olemiseen. Keskusteluissa mietittiin myös vastuukysymyksiä, ja sitä kuka huolehtii yksinäisistä ikääntyneistä? Tuleeko ympäröivän yhteisön, esimerkiksi naapureiden tai vapaaehtoisjärjestöjen kantaa huolta vai kuuluuko se yhteiskunnan tehtäviin? Yhteistyö seurakuntien kanssa nähtiin yhtenä mahdollisuutena yksinäisten ikääntyneiden löytämiseksi.

Ikääntyneet ja omaishoitajat olivat valmiit vastaanottamaan kotiin myös turvateknologiaa, mutta laitteiden käyttöön liittyvät ongelmat ja niiden hinta arveluttivat (Fröjdö & Lehtimäki 2016). Hyvinvointipalveluja supistettaessa ja tekniikan kehitystä painotettaessa huolta on herättänyt se, että tekniset ratkaisut, kuten erilaiset hälyttimet ja muut tekniset apuvälineet, voivat saada ihmissuhteita suuremman painoarvon turvallisuuden luomisessa (Pettersson & Blomqvist 2011). Boströmin ja muiden (2013) tutkimuksessa turvallisuuden tunteella ei ollut merkitsevää yhteyttä turvahälyttimen olemassaoloon kotona asuvilla ikääntyneillä. Tutkijat esittivät, että hälytin mahdollisesti vähensi turvattomuuden tunnetta liittyen onnettomuuksiin ja kaatumisen riskiin kotona, mutta toisaalta se rajoitti ikääntyneen liikkumisen vapautta, koska sen toiminta oli rajoittunut kotiin. Mortensonin, Sixsmithin ja Beringerin (2016) tutkimuksessa ikääntyneet totesivat kodin valvontalaitteiden voivan edistää turvallisuuden tunnetta ja mahdollisuutta asua omassa kodissa mahdollisimman pitkään. Turvatekniikka voi vahvistaa omavaraisuuden tunnetta, mutta paradoksaalisesti valvonta voi myös saada henkilön tuntemaan itsensä vähemmän itsenäiseksi ja omavaraiseksi. Vaikka valvonta vaikuttaisi heidän yksityisyyteensä ja päivittäisiin toimiin-

sa, osallistujat suostuivat vaihtokauppaan välttääkseen siirtymisen laitoshoittoon.

Turvallisuustietous ja koulutus

Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeessa koulutettiin kotihoidon henkilöstöä havainnoimaan kodin turvallisuusriskejä sekä kerättiin aineistoa kotihoidon henkilöstön turvallisuustiedoista ja turvallisuusajattelun kehittymisestä. Kotihoidonhenkilöstöstä läheskään kaikki eivät olleet tietoisia pelastuslain (379/2011) velvoitteesta ilmoittaa kodissa havaituista turvallisuuspuutteista. Kunnissa ei tuntunut olevan myöskään selkeitä menettelytapoja siitä, miten turvallisuuspuutteista ilmoitetaan pelastusviranomaisille. Kuntien ennaltaehkäisevillä kotikäynneillä monet kotona asumisen turvallisuuteen liittyvät tekijät olivat jääneet vähemmälle huomiolle, esimerkiksi monet paloturvallisuuteen liittyvät asiat, kuten palovarointin, sähkölaitteiden turvallisuus ja alkusammutuslaitteet, mainittiin vastauksissa harvemmin. (Hietanen 2016b.) Kotihoidon työntekijät ilmoittivat turvallisuuspuutteista lähinnä omaisille tai asukkaalle itselleen. Työntekijät olivat myös oma-toimisesti ryhtyneet toimienpiteisiin turvallisuuspuutteiden karsimiseksi, esimerkiksi poistamalla sulakkeet hellasta tai mattoja lattialta, huomioimalla lääkkeiden säilytyksen tai tekemällä tupakointiin liittyviä varotoimenpiteitä. (Tikkakoski & Isosaari 2016.)

Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeessa kotihoidon henkilöstö osallistui turvallisuusluennon jälkeen käytännön harjoituksiin rekan perävaunuun rakennetussa ikääntyneen henkilön kodin asuinhuoneistomallissa, jossa heidän tehtävänä oli etsiä sinne lavastettuja kodin tyyppillisiä turvallisuuspuutteita. Vaikka suuri osa henkilöstöstä oli kokenut turvallisuusasioiden olevan hallussa, havaittiin harjoitusten yhteydessä, että osallistuneilta jäi myös useita turvallisuuspuutteita havaitsematta. Osan mielestä turvallisuuspuutteet olivat olleet liian itseltään selviä tai helppoja. Kuitenkin tilastotieto-

jen perusteella ikääntyneiden kotitapaturmien ja tulipalojen taustalla on usein juuri tällaisia, itsestään selviä, pieniä riskitekijöitä. Suuri osa osallistujista kertoi uuden tyyppisen harjoituksen antaneen uutta tietoa sekä parantaneen heidän käsitystään kodin turvallisuusriskeistä. Koulutuksen jälkeen heillä oli laajemmat valmiudet asiakkaan tilanteen tarkasteluun myös palo- ja tapaturmariskien näkökulmasta. (Kilpiö 2016.)

Hankkeen tulosten perusteella asenteisiin vaikuttamista, koulutusta ja informaatiota tarvittaisiin jatkossakin sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstölle. Samoin STEP-tutkimuksessa (Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuden liittyvät käytännöt ja pelastuslaki) huomioitiin, että erityisesti kotihoidon turvallisuustietoisuudessa ja -kulttuurissa on kehitettävää (Ojala ym. 2016). Myös Vaapion ja muiden (2015) kodin vaaratekijöiden arviointitutkimuksessa todettiin, että kodin turvallisuuspuutteiden havaitseminen vaatii koulutusta ja harjoitusta, jonka merkitystä ei tähän saakka ole vielä riittävästi huomioitu sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmissä. Hemma Bäst-Kotona Paras hankkeen tulosten perusteella tulipalojen ja muiden kodissa tapahtuvien onnettomuuksien vähentämiseksi tarvitaan jatkossa myös uusia työkaluja kotikäyntejä tekeville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Kodin turvallisuuspuutteista ilmoittamisen prosessia tulisi kehittää niin, että jokaiselle työntekijälle olisi selvää minkälaisissa tapauksissa ja mihin ilmoitetaan. (Hietanen, Palosaari, Peltomäki & Malkamäki 2015.) Myös ikääntyneet henkilöt itse sekä heidän omaisensa hyötyisivät turvallisuuskoulutuksesta. Samoin tarvittaisiin mitta-areita, joiden avulla hyväkuntoiset iäkkäät voisivat itse arvioida ja kartoittaa kotinsa vaaratekijöitä. Ojalan (2017) tutkimuksessa iäkkäiden ja muistisairaiden arjen turvallisuudesta todettiin, että iäkkäillä, omaishoitajilla ja omaisilla on halua parantaa turvallisuutta kotona, mutta heidän kykynsä ja voimavaransa vaihtelevat. He tarvitsisivat enemmän tukea ja ohjausta turvallisuuteen ja turvatekniikkaan liittyen.

Ikääntyneiden asumisen keittämisohjelmassa todetaan lisäksi, että esimerkiksi rakennusallalla tarvitaan esteettömyyttä, turvallisuutta ja korjaamista koskevan koulutuksen lisäämistä sekä ikääntyneiden kotona asumiseen liittyvän hyvinvointi-, turva- ja ICT-teknologian kehittämistä ja käyttöönottoa (YM 2013).

Kotihoidon henkilöstö ei aina pääse yhteisymmärrykseen asiakkaan kanssa kodin tarvittavista muutostöistä turvallisuuden näkökulmasta eikä asiakas kaikissa tapauksissa halua noudattaa henkilökunnan ohjeita ja ryhtyä toimiin turvallisuuspuutteiden korjaamiseksi. Turvallisuuspuutteiden poistaminen voi olla asiakkaalle myös liian suuri kustannuskysymys (Hietanen ym. 2015; Kilpiö 2016). Ojalan (2017) tutkimuksessa todettiin, että turvatekniikasta ja digitalisaation mahdollisuuksista oltiin kiinnostuneita, mutta käyttöönottoon ja käyttöön liittyi tiedon, osaamisen ja rahoitusmahdollisuuksien puutetta. Teknologian ja digitalisaation käyttöönottomahdollisuudet voivat asettaa ikääntyneet ihmiset hyvin eriarvoiseen asemaan. Kysymyksiä herättää edelleen se, kuka käytännössä korjaa, maksaa tai tarvittaessa järjestää turvallisuuteen liittyvien puutteiden ja riskikohtien korjaamisen. Entä kuinka hyvin uusissa palveluasumisen muodoissa on mietitty asumisturvallisuuteen liittyviä tekijöitä? Miten suhtaudutaan esimerkiksi asumisturvallisuuden liittyvien turvalaitteiden asentamiseen tai asunnossa tupakointiin (Hietanen ym. 2015)?

Kuntien suunnitelmissa on kiinnitetty enemmän huomiota asumiseen ja elinympäristöön ja ikääntyneiden osallisuutta ja yhteistyötä kunnan toimijoiden kanssa on vahvistettu. Laaja-alainen alueellinen eri hallinnonaloja yhdistävä ja osallistava kokonaissuunnittelu on kuitenkin edelleen harvinaista kunnissa. Tarvitaan ihmisten itsensä, yhteisöjen ja muiden verkostotoimijoiden aktivoimista ja palvelujen suunnittelussa tarvitaan laajempaa yhteyttä ikääntyneiden asumiseen. Kuntien haasteena on myös löytää oikeita keinoja ihmisten tavoittamiseksi ja heidän motivoimisensa ajoissa pohtimaan esimerkiksi kodin tarvitsemia muutos-

töitä ikääntymisen myötä. (Välikangas 2017.) Suurin osa esimerkiksi 70 vuotta täyttäneistä ei ole kokenut ajankohtaiseksi miettiä asumisjärjestelyitään tulevaisuutta silmällä pitäen huolimatta asuntoon ja asuinympäristöön liittyvistä ongelmista (Vilkkö, Sainio, Hammar & Vainio 2018). Kotihoidon piirissä on kuitenkin vain murto-osa ikääntyneistä ihmisistä, minkä vuoksi meillä jokaisella on vastuuta oman tulevaisuuden asumisemme suunnittelusta ja sen järjestämisestä omien yksilöllisten tarpeidemme mukaan. Yhteiskunnan jatkuvasta muu-

toksesta huolimatta omaa asumista kannattaa suunnitella, jotta se palvelisi ajatuksiamme hyvästä elämästä myös ikääntyneenä toimintakyvyn heikentyessä.

Yhteydenotto:

Anne Hietanen

TtM, projektitutkija

Yrkeshögskolan NOVIA

Tutkimus- ja kehitystoiminta

Sosiaali- ja terveysala

anne.hietanen@novia.fi

Kirjallisuus

- Andersson, S. (2012). Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia*, 26 (1), 2–13.
- Andersson, S. (2013). Kirjoituksia iäkkäiden ihmisten asumisesta. *Gerontologia* 27 (1), 46–49.
- Andersson, S. (2007). *Palveluasuntoja ikäihmisille. Palveluasumisen nykytilanne ja tuleva tarve*. Stakes, raportteja 14. Helsinki: Stakes.
- Boström, M., Ernsth Bravell, M., Lundgren, D. & Björklund, A. (2013). Promoting sense of security in old-age care. *Health*, 5 (6A2), 56–63. doi: 10.4236/health.2013.56A2009.
- Cramm, J. & Nieboer, A. (2013). Relationships between frailty, neighborhood security, social cohesion and sense of belonging among community-dwelling older people. *Geriatrics & Gerontology International*, 13.(3), 759–763. doi: 10.1111/j.1447-0594.2012.00967.x.
- De Donder, L., De Witte, N., Dury, S., Buffel, T. & Verté, D. (2012). Individual risk factors of feelings of unsafety in later life. *European Journal of Ageing*, 9 (3), 233–242. doi: 10.1007/s10433-012-0226-8
- Fagerström, L., Gustafson, Y., Jakobsson, G., Johansson, S. & Vartiainen, P. (2011). Sense of security amongst people aged 65 and 75: external and inner sources of security. *Journal of Advanced Nursing*, 67 (6), 1305–1316. doi.org/10.1111/j.1365-2648.2010.05562.x.
- Fröjdö, M. & Lehtimäki, K. (2016). Trygghet och säkerhet utifrån diskussioner med äldre, närstående vårdare och verksamma inom äldreomsorgen. Teoksessa Hietanen, A. & Fröjdö M. (toim.), *Hemma Bäst-Kotona Paras med fokus på äldres trygga och säkra hemmaboende* (s. 12–16). Novia Publikation och produktion, serie R: rapport 2/2016. Haettu 16.8.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7048-37-5>.
- Hakkarainen, K. (2016). ”Vanhukset kuolivat kotinsa palossa – kunnioitettiinko tahtoa asua kotona liikaa, kysyy poika nyt”, *Helsingin Sanomat*, Kaupunki 13.2.2016, A 24.
- Helldán, S. & Helakorpi, S. (2014). *Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993–2013*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 15/2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hietanen, A. (2016a). *Känslan av trygghet bland äldre i Österbotten*. Pohjanmaan II Sosiaali- ja terveystieteiden päivät 22.–23.9.2016, Vaasa. Suullisten esitysten abstraktit, s.20. Haettu 30.11.2018 osoitteesta: <https://www.vaasa.fi/sites/default/files/abstraktikirja.pdf>.
- Hietanen, A. (2016b). Säkerhet utifrån enkät till kommunernas äldreomsorgsarbete. Teoksessa Hietanen, A. & Fröjdö M. (toim.), *Hemma Bäst-Kotona Paras med fokus på äldres trygga och säkra hemmaboende* (s. 38–42). Novia Publikation och produktion, serie R: rapport 2/2016. Haettu 16.8.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7048-37-5>.
- Hietanen, A. (2017). Koettu turvallisuus yli 65-vuotiailla Pohjanmaalla. Julkaisematon raakadata. Gerda Botnia aineisto. Vaasa: Yrkeshögskolan Novia.

- Hietanen A., Palosaari S., Peltomäki P. & Malkamäki R. (2015). Vanhusten kodeista täytyy karsia turvallisuuspuutteet. *Pohjalainen* 11.5.2015.
- Honka, N. (2017). ”Ei minua uskottu, kun sanoin, ettei äiti pärjää enää kotona”-Tutkija: Vanhusten omaan tahtoon vedotaan Suomessa irvokkaalla tavalla” (*Yle uutiset*, verkkodokumentti). Julkaisuaika 19.11.2017. Haettu 19.11.2017 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9932949>.
- Jolanki, O. & Kröger, T. (2015). Onko vanhalla vara valita? Vanhojen ihmisten uudet asumisvaihtoehdot. Teoksessa Häkli, A., Vilkkö, R. & Vähäkylä, L. (toim.), *Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet* (s. 82–92). Helsinki: Gaudeamus.
- Jungerstam, S. (2012). GERDA Botnia en tvärvetenskaplig resurs för och om äldre i Västerboten och Österbotten. Teoksessa Jungerstam, S., Nygård, M., Olofsson, B., Pellfolk, T. & Sund, M. (toim.), *Äldres värdighet, delaktighet och hälsa. Resultat från GERDA Botnia projektet* (s. 6–11). Novia publikation och produktion, serie R: rapporter 4/2012. Vasa: Arkmedia.
- Karjalainen, E. & Kivelä, S. (1997). *Iäkkäiden palvelutaloasukkaiden terveyden, toimintakyvyn ja elämänlaadun muutokset*. Oulun yliopisto, Kansanterveyden ja Yleislääketieteen laitos. Tutkimus 6/1997. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kehusmaa S., Vainio S. & Alastalo, H. (2016) *Ikääntyneet palvelun käyttäjät tuntevat olonsa turvalliseksi mutta hoidon suunnitteluun osallistumisessa on kehitettävää*. Tutkimuksesta tiiviisti 13, heinäkuu 2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kekki, T. & Mankkinen T. (2016). *Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016. Haettu 2.9.2019 osoitteesta: https://vnk.fi/documents/10616/2009122/8_Turvassa.pdf/de1af9e2-58ae-4472-8317-3d25e6ffdbd3/8_Turvassa.pdf?version=1.0.
- Kilpiö, E-K. (2016). Utvärdering av simuleringsövningarna. Teoksessa Hietanen, A. & Fröjdö M. (toim.), *Hemma Bäst-Kotona Paras med fokus på äldres trygga och säkra hemmaboende* (s. 38–42). Novia Publikation och produktion, serie R: rapporter 2/2016. Haettu 16.8.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7048-37-5>.
- Kivelä, E. (2003). ”Tultaisiin lähelle ihmistä” – iäkkäiden ihmisten kokemuksia turvattomuudesta palvelutalossa. *Gerontologia*, 17 (3), 130–138.
- Levasseur, M., Généreux, M., Bruneau, J., Vanasse, A., Chapot, É., Beaulac, C. & Bédard M. (2015). Importance of proximity to resources, social support, transportation and neighborhood security for mobility and social participation in older adults: results from a scoping study. *BMC Public Health*, 23(15), 503. doi:10.1186/s12889-015-1824-0.
- Lintunen, J. (2019). *Yhä useampi ikäihminen asuu kotoona – yli puolet pientaloissa*. Haettu 1.10. 2019 osoitteesta: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/ya-useampi-ikaihminen-asuu-kotona-yli-puolet-pientaloissa/>.
- Mortenson, W., Sixsmith, A., Beringer, M. (2016). No place like home? Surveillance and what home means in old age. *Canadian Journal on Aging*, 35 (1), 103–114. doi: 10.1017/S0714980815000549.
- Murto, J., Sainio, P., Pentala, O., Koskela, T., Luoma, M-L., Koponen, P., Kaikkonen, R. & Koskinen, S. (2016). *Vanhuspalvelulain vaikutukset ikääntyneen väestön toimintakykyyn ja koettuun palvelutarpeeseen: seurantaosoitimet*. Verkkojulkaisu. Haettu 31.1.2019 osoitteesta: www.terveytemme.fi/ath/vanhuspalvelulaki.
- Mölsä, A. (2018). Oikeusoppineet: Vanhusten lisääntynyt kotihoito on johtanut heitteillejättöihin (verkkodokumentti). Julkaisuaika 22.4.2018. Haettu 22.4.2018 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10172017>.
- Ojala, T. (2017). *Iäkkäiden ja muistisairaiden arjen turvallisuus. OTE – Osallistava Turvallisuus Eri-tyisryhmille*. 18 SPEK tutkii. Haettu 15.5.2018 osoitteesta: <http://www.spek.fi/loader.aspx?id=9febe6fa-5b2e-432b-bcc1-8839cf82b188>.
- Ojala, T., Koskinen, H., Grönfors, M., Somerkoski, B., Martikainen, N. & Lounamaa, A. (2016). *Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuteen liittyvät käytännöt laitoshoidossa, tuetussa asumisessa ja kotiin annettavissa palveluissa 2015*. Työpaperi 37/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 26.8.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-755-8>.
- Pelastuslaki 379/2011.
- Peltomäki, P. & Palosaari, S. (2016). Stödja och främja äldre personers hemmaboende enligt diskussioner med äldre, närståendevärdare och professionella. Teoksessa Hietanen, A. & Fröjdö M. (toim.), *Hemma Bäst-Kotona Paras med*

- fokus på äldres trygga och säkra hemmaboende* (s. 38–42). Novia Publikation och produktion, serie R: rapporter 2/2016. Haettu 30.8.2019 osoitteesta
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7048-37-5>.
- Petersson, P. & Blomqvist, K. (2011). Sense of security – searching for its meaning by using stories: a participatory action research study in health and social care in Sweden. *International Journal of older people nursing*, 6 (1), 25–32. doi: 10.1111/j.1748-3743.2010.00211.x.
- Rantanen, T. (2015). Iäkkäiden ihmisten elinpiiri. Teoksessa Häkli, A., Vilkkö, R. & Vähäkylä L. (toim.) *Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet* (s. 93–102). Suomen Akatemia. Helsinki: Gaudeamus.
- Rautio, N. (1999). Yli 75-vuotiaiden turvattomuuden kokeminen ja siihen yhteydessä olevat tekijät. Gerontologian ja kansanterveyden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitos. Haettu 13.5.2019 osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-1999796572>.
- Röntynen, L. (2016). ”Muistisairaiden itsemäärämisoikeutta kunnioitetaan aivan liikaa”, *Helsingin Sanomat* 14.2.2016, C 25.
- Sandstedt, E. & Abramson, M. (2012). Ny bostadspolitik för att möta en äldrande befolkning. Teoksessa Abramsson, M. & Nord, C. (toim.), *Äldres boende – forskningsperspektiv i Norden* (s. 19–33). Lund: Studentlitteratur.
- Savikko, N., Routasalo, P., Tilvis, R. & Pitkälä K. (2006). Ikääntyneiden turvattomuus ja yhteys yksinäisyyden kokemiseen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 43, 198–206.
- Silvennoinen, O. (2016). ”Kuka suojelisi vanhusta hänen omilta toiveiltaan?”, *Helsingin Sanomat*, Mieli 14.2.2016, C 25.
- Sisäasiainministeriö (2012). *Turvallisia vuosia ikääntyneille. Selvitys ikääntyneiden turvallisuustilanteesta Suomessa*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2012. Haettu 17.5.2019 osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-763-6>.
- Sisäministeriö (2018). *Turvallinen elämä ikääntyneille – toimintaohjelman päivitys*. Sisäministeriön julkaisu 6/2018. Haettu 16.9.2019 osoitteesta:
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160520>.
- SPEK (2016). Ajankohtaista 5.1.2016. Palokuolemat kääntyivät loivaan laskuun. Haettu 15.1.2019 osoitteesta:
<http://www.spek.fi/news/Palokuolemat-kaan-tyivat-loivaan-laskuun-/27263/d6e956b4-5678-44c2-a3ed-05c2dd3b3315>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2018). *Sosiaalijaerveysalan tilastollinen vuosikirja 2018*. Haettu 16.9.2019 osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-219-2>.
- Tikkakoski, M. & Isosaari, U. (2016). Utvärdering av säkerhetskolningar i Vasa. Teoksessa Hietanen, A. & Fröjdö M. (toim.), *Hemma Bäst-Kotona Paras med fokus på äldres trygga och säkra hemmaboende* (s. 38–42). Novia Publikation och produktion, serie R: rapporter 2/2016. Haettu 12.8.2019 osoitteesta
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7048-37-5>.
- Uusihannu, S. (2015). Kotona asuvien ikääntyneiden ihmisten koettu turvattomuus. Gerontologian ja kansanterveystieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Haettu 11.2.2019 osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201505272068>.
- Vaapio, S., Salminen, M., Vesala, H., Kemppainen, T., Salonoja, M., Aarnio, P. & Kivelä, S.-L. (2015). Kodin vaaratekijöiden arviointi osana iäkkäiden kaatumisten ehkäisyä. *Gerontologia*, 29 (1), 2–11.
- Vilkkö, A., Sainio, P., Hammar, T. & Vainio, S. (2018). Asuinympäristö. Teoksessa Koponen, P., Borodulin, K., Lundqvist, A., Sääksjärvi, K. & Koskinen, S. (toim.), *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa – FinTerveys 2017 -tutkimus*. (s. 169–174) Raportti 4/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Välikangas, K. (2017). Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä. Teoksessa Hynynen, R. (toim.), *Ikääntyneiden asumistarpeisiin varautuminen kunnissa*. Ympäristöministeriön raportteja 4/2017. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Wiles, J., Leibling, A., Guberman, N., Reeve, J., Allen, R. (2012). The meaning of “Aging in Place” to older people. *The Gerontologist*, 52 (3), 357–366. doi.org/10.1093/geront/gnr098.
- Ympäristöministeriö (2013). *Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma vuosille 2013–2017*. Helsinki: Ympäristöministeriö.